

ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ПОКАЗНИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Кондрашова Л. В., доктор педагогічних наук, професор,
академік МАТО і МСАО ім. Я. Коменського,
Криворізький державний педагогічний університет

***Анотація.** В статті розглядається роль емоційної культури у становленні професіоналізму сучасного вчителя. На основі аналізу результатів педагогічного експерименту запропоновані шляхи формування емоційної культури у студентів педагогічних вищих навчальних закладів.*

***Аннотація.** Кондрашова Л. В. "Эмоциональная культура как показатель профессионализма современного учителя". В статье рассматривается роль эмоциональной культуры в становлении профессионализма современного учителя. На основании анализа результатов педагогического эксперимента предложены пути формирования эмоциональной культуры у студентов педагогических высших учебных заведений.*

***Annotation.** Kondrashova L. V. "Emotional culture as index of professionalism of modern teachers". In the article the role of emotional culture is examined in becoming of professionalism of modern teachers.. On the basis of analysis of results of pedagogical experiment the ways of forming of emotional culture at the students of pedagogical higher educational establishments are offered.*

Постановка проблеми. Ускладнення вимог, що пред'являються сьогодні до вчительської професії, обумовлює пошуки шляхів і засобів підвищення рівня професіоналізму випускників педагогічного університету. Останнім часом у підготовці майбутніх вчителів усе більше уваги приділяється їхній особистості, інтелектуальній, духовній і емоційній сферам, збагаченню моральних та естетичних засад.

Ще Е. Фромм утверджував, що “нове суспільство можливе лише в тому випадку, якщо в процесі його становлення буде формуватися нова людина або, іншими словами, якщо в структурі характеру сучасної людини відбудуться фундаментальні зміни” [3,17]. Е. Фромм розглядав необхідність зміни людини не тільки як психічну потребу, як умову фізичного її виживання, але і як естетично-етичну вимогу, емоційне сприйняття навколишнього світу. На його думку, фізичне виживання залежить від радикальної зміни людського серця.

Робота виконана у контексті програм НДР Криворізького державного педагогічного університету.

Аналіз досліджень та публікацій. Зазначений підхід до рішення проблеми сутності людини, її особистісних характеристик і взаємодії із середовищем одержує подальший розвиток у підготовці сучасних педагогічних кадрів, в актуалізації емоційного фактора і його ролі в становленні професіоналізму майбутнього вчителя. Не випадково культура почуттів і емоцій здавна хвилювала багатьох учених. Педагогічний аспект цієї проблеми знайшов відображення в роботах Я. А. Коменського, Дж. Локка, Ж. Ж. Руссо, И. Гербарта, а також у працях українських педагогів Г. Ващенко, О. В. Духновича, В. О. Сухомлинського, П. Д. Юркевича. У дослідженнях більш пізнього періоду (Т. Г. Гаврилової, Л. Г. Коваль, О. М. Лука, Г. П. Шевченко й ін.) приділяється увага пошукові шляхів, засобів, форм і методів естетичного й емоційного розвитку особистості.

О. М. Лук, розмірковуючи про зміст культури почуттів, вважав, що вона містить у собі багатство і розмаїтість переживань, уміння керувати почуттями, поважати почуття інших людей, співпереживати їм. Він вводить поняття “емоційний резонанс” [1], що можливий у тому випадку, якщо людина здатна по-справжньому зрозуміти іншого як самого себе, перейнятися його душевним станом. Чим більш

різноманітним є емоційний досвід особистості, тим легше її представити, зрозуміти щиросердечний стан іншого і “вчитися” у нього.

Визнаючи значимість емоційного підходу до підготовки педагогічних кадрів, В. О. Сухомлинський бачив вихід у єдності емоційного, естетичного й інтелектуального в змісті освітнього процесу. Він не утомлювався повторювати, що естетичні смаки і громадянські якості не можуть формуватися на ґрунті емоційної убогості особистості. “Емоційне безкультур'я у відношенні до людей, – писав він, – народжує сгоїзм, що є головним коренем байдужості, антигромадських учинків, злочинів”[2,245].

Отримані результати. Культуру емоцій підростаючого покоління можна виховати тільки емоційною культурою педагога. Аналіз педагогічної практики дозволяє говорити про те, від уміння вчителя чуйно відноситися до настрою інших, правильно розцінити рух душі дитини багато в чому залежить характер взаємин, соціальний клімат, емоційний і психологічний комфорт у системі “учитель – учень”. Проблема емоційного виховання майбутніх педагогів, розвиток їхньої емоційної культури найбільш актуальна сьогодні і вимагає свого рішення з позицій розгляду її як важливої складової професіоналізму випускників педагогічних університетів.

Зібрані в ході констатуючого експерименту факти підтвердили низький рівень емоційної культури студентів різних курсів навчання. 45 % студентів 1 – 4 курсів не можуть спокійно реагувати на вимоги викладачів; 18 % – виявляють неадекватну реакцію на зауваження педагогів; 48 % – байдужі до емоційного стану однокурсників; 20 % – не завжди враховують емоційний стан тих, з ким вони розмовляють. 46 % майбутніх учителів визнають необхідність емоційної культури, але не представляють, як забезпечити її виховання; 32 % визнають значимість цієї особистісної характеристики, але не усвідомлюють її змісту; 7 % утруднилися відповісти; 8 % – дали негативну відповідь; 7 % – не задумувалися над цим питанням. На підставі отриманих фактів можна говорити про недооцінку систематичної і цілеспрямованої роботи з формування в майбутніх педагогів емоційної культури.

Причини такого положення у вузівській практиці варто шукати в недооцінці емоційного виховання студентів як важливої ланки їхньої

професійної підготовки; несформованості їхнього уміння керувати власними емоціями й емоціями інших людей, настроєм і реакціями в процесі спілкування. До числа цих причин варто віднести відсутність емоційно-естетичної та демократично-моральної атмосфери у вузівському житті; низький рівень готовності викладачів до здійснення емоційного виховання засобами освітнього процесу.

Отримані дані підтвердили, що невміння викладачів і студентів адекватно виражати свої емоції, правильно розпоряджатися емоційними можливостями власної особистості негативно впливає на емоційний клімат у студентській аудиторії, стимулює емоційну напруженість відносин, емоційний дискомфорт у вузівській практиці. Було виявлене протиріччя між формами емоційного виховання і рівнем емоційної культури студентів, проявом емоційного фактора і рівнем професіоналізму майбутніх педагогів, між методичною підготовленістю викладачів і ефективністю освітнього процесу у формуванні емоційної культури студентів.

У дослідженні ми виходили з того, що емоційна культура – це визначений рівень психічного розвитку, що забезпечує здатність майбутнього вчителя адекватно реагувати на емоційні фактори, керувати власним емоційним станом і емоційними реакціями інших людей, регулювати витрату нервової енергії в емоційних ситуаціях.

Емоційна культура як складне особистісне утворення не виникає стихійно, мимовільно. Процес її становлення досить складний, суперечливий і динамічний. Рівень її сформованості визначається систематичністю, цілеспрямованістю педагогічного впливу і виховної роботи зі студентами. Ми виходили з того, що формування емоційної культури майбутніх учителів буде протікати успішно, якщо:

- у навчально-виховній роботі створена атмосфера довіри, взаємоповаги і взаємовідповідальності;
- має місце установка учасників педагогічного процесу на регулювання емоційних станів і емоційних реакцій на зовнішні і внутрішні впливи емоційних факторів;
- студенти включаються в навмисно створені емоційні ситуації, пошук виходу з яких удосконалює їхній емоційний досвід;

- використовується емоційний тренінг, що озброює майбутніх педагогів методикою керування емоційним станом й емоційними реакціями – як власними так і оточуючих людей;

- організація навчальної роботи стимулює потребу студентів в емоційному самовихованні.

Реалізація припущення про можливості удосконалювання емоційної культури студентів засобами освітнього процесу обумовила необхідність розробки і здійснення програми емоційного виховання, основу якої склали різноманітні форми і методи: рольові і ділові ігри, диспути і дискусії, бесіди “за круглим столом” і дебати, інтерв'ю і консультації, служба “Запитуємо – відповідаємо” і телефон довіри, швидка музично-естетична допомога. Усе це дозволило максимально використовувати емоційний фактор у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів. Різноманітні форми і методи емоційного виховання забезпечили кожному студентові можливість випробувати себе в різних ролях, розібратися в емоційному стані учасників педагогічного процесу, разом співпереживати, радуватися успіхам і засмучуватися при невдачах.

Проведена робота з емоційного виховання студентів показала, що емоційна вихованість їх обумовлюється тим, наскільки при виборі змісту, форм, методів і засобів педагогічного впливу враховуються індивідуальність їхньої особистості, потреба в спільних міркуваннях, пошуках змісту. Завдання, що виконувалися студентами, диференціювалися з врахуванням їхнього емоційного досвіду і носили різноманітний характер: репродуктивний, пошуковий, творчий. У міру нагромадження ними емоційного досвіду збільшувалася складність і творчий характер цих завдань.

Висновки. Таким чином, проведена робота з емоційного виховання студентів дозволяє затверджувати про те, що розумно і педагогічно доцільно організована діяльність є важливим засобом нагромадження емоційного досвіду майбутніх педагогів, збагачення їхньої емоційної сфери й оволодіння методикою емоційного виховання.

У ситуаціях вільного спілкування студенти випробують різноманітні позитивні емоції, виявляють різні, емоційні реакції, вчать керувати ними, здобувають тим самим досвід емоційного поведіння.

Було виявлено, що позитивна динаміка рівня емоційної культури студентів можлива в тому випадку, якщо в освітньому процесі мають місце імпровізовані, емоційні ситуації, дискусії, мозковий штурм, ділові і рольові ігри, хвилинки емоційного розвантаження. Дія емоційного фактора в навчальному процесі актуалізує не лише знання й уміння, але й емоційну сприйнятливність студентів.

Це підтверджують отримані дані по завершенню формуючого експерименту. 75 % студентів, що брали участь у ньому, відчують взаємний інтерес один до одного, доброзичливість; зникли відчуття ворожості, знизилася число конфліктних ситуацій в академічних групах з 27 % до 3 % по закінченні дослідної роботи. Зняття зайвої емоційної напруженості, психологічного дискомфорту у відносинах викладачів і студентів позитивно впливало не тільки на рівень емоційної культури, але і на рівень професіоналізму і готовності студентів до самостійної педагогічної роботи.

Література

1. Лук А. Н. Эмоции и личность. – М.: Знание, 1982.
2. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина. – М.: Молодая гвардия, 1971.
3. Фромм Э. Иметь или быть? – М.: Прогресс, 1990.